

УДК 141.3(093)

КАРПЕНКО АНДРІЙ,*кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук
Донбаського державного педагогічного університету, м. Слов'янськ*

ОНТОЛОГІЯ М. ГАЙДЕГґЕРА В ОЧАХ СУЧАСНИКІВ: Е. ГУССЕРЛЬ І Е. КАССІРЕР

У статті реконструйовано загальний зміст філософської оцінки онтологічного проекту Мартіна Гайдегґера з боку ключових мислителів того часу - Едмунда Гуссерля й Ернста Кассірера. Критичні зауваження Е. Гуссерля і Е. Кассірера сфокусовані на онтологізації як провідному мотиві філософування. Адже онтологія часу несе загрозу всепоглинаючого релятивізму та опортунізму, оскільки обмежує етику можливостями, що співпадають з іманентною структурою Dasein.

Ключові слова: онтологія; рецепція; феноменологія; символічна форма; критика.

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Дослідження історії розуміння Гайдегґерової думки різними мислителями дозволяє схопити ті конкретні суб'єктивні позиції, які визначали смисл філософування як культурної практики новітньої епохи інтелектуальної історії. Постає М. Гайдегґера є прикметною з огляду на більш загальний контекст еволюції філософування всередині системи наукового знання. Чітко протиставлення філософського мислення науковому раціоналізму, притаманне творчості німця, визрівало в єдиних координатах наукової філософії початку минулого століття, що поєднувала спрямування феноменології, неокантіанства та логічного позитивізму.

Розуміння характеру того синтезу феноменологічного методу з принципами філософії життя, що постав осердям Гайдегґерової думки, утворило певні сюжети в інтелектуальних біографіях таких першорядних мислителів, як Едмунд Гуссерль та Ернст Кассіер. Проблема реконструкції контурів розмежування проектів цих філософів залишається актуальною і на сьогодні, оскільки саме ці контури визначають тематичні лінії сучасного філософування: бар'єри порозуміння між різними напрямками філософії лише посилюються.

Аналіз наукових досліджень. Зважаючи на гіперспеціалізованість гайдегґерознавчих студій, ми виокремимо джерела, де безпосередньо розв'язуються завдання, дотичні до предмета цього дослідження. Ґрунтовний текстологічний аналіз еволюції філософської оцінки М. Гайдегґера з боку Е. Гуссерля здійснено редакторами спеціальних видань, де опубліковані матеріали співпраці філософів, їхні нотатки, листи та щоденники, які є документами цього філософського діалогу [3-5, 7, 9-10].

Акцент на єдності інтелектуального поля, у якому співіснували та комунікували М. Гайдегґер, Е. Гуссерль і Е. Кассіер, зроблено в праці американського дослідника М. Фрідмена [6]. Важливі узагальнення щодо особливостей відношень мислення М. Гайдегґера до тогочасного інтелектуального контексту зроблені в працях А. Дахнія [11] й І. Михайлова [12].

Проте недостатньо конкретизованими залишаються тематичні лінії розуміння антропологічного характеру Гайдегґерової онтології та онтологізації як ключового методологічного прийому аналітики Dasein, критична оцінка яких з боку Е. Гуссерля та Е. Кассірера постає

для сучасного дослідника в редукованому та притлумленому вигляді.

Мета статті полягає в реконструкції ключових елементів оцінки філософського проекту М. Гайдегґера з боку Е. Гуссерля та Е. Кассірера.

Виклад основного матеріалу. Гайдегґерова філософія визрівала на ґрунті феноменології Е. Гуссерля. Навіть після публікації "Буття і часу" Е. Гуссерль бачив у М. Гайдегґері свого наступника в справі розбудови феноменологічного проекту й підтримав його кандидатуру на заміщення власної посади у Фрайбурзькому університеті. Однак дуже скоро стосунки між двома філософами майже припинилися. Це змусило Е. Гуссерля заново перечитати спочатку "Буття і час", а згодом більш критично оцінити Гайдегґерову працю "Кант і проблема метафізики". Фактаж читання текстів М. Гайдегґера Е. Гуссерлем представлений маргіаліями на сторінках особистих примірників цих праць. Концептуальне узагальнення цих спроб ідентифікувати Гайдегґерову думку простежується в Амстердамських лекціях і виступі "Феноменологія і антропологія".

Е. Гуссерль наполягає на тому, що філософія має будувати аподиктичні засновки для інших наук. В Амстердамських лекціях він розгортає програму феноменологічного обґрунтування психології. М. Гайдегґер, навпаки, протиставляє філософію науці. Справа філософії - промовляти буття, а не впорядковувати мовлення, бодай і наукове.

Щоб зрозуміти трансформацію позиції Е. Гуссерля щодо оцінки Гайдегґерового філософування, безпосередньо пов'язаної з публікацією "Буття і часу" й трактату "Кант і проблема метафізики", треба бодай у загальних рисах окреслити еволюцію ставлення засновника феноменології до його учня. Спочатку Е. Гуссерль носить обережно ставиться до М. Гайдегґера - його бентежить причетність останнього до католицької догматики. Коли М. Гайдегґер полишає власні релігійні афіліації, Е. Гуссерль убачає в цьому вплив власної феноменології й відкривається до більш дружніх стосунків.

Проте вже перший курс лекцій в якості приват-доцента Фрайбурзького університету й асистента Е. Гуссерля М. Гайдегґер скеровує врозріз із спрямуванням феноменології. Е. Гуссерль у силу багатьох, головним чином, суб'єктивних причин не надавав критиці з боку М. Гайдегґера принципової оцінки. М. Гайдегґер, у свою

чергу, запевняв Е. Гуссерля в цілковитій відданості феноменологічному проекту.

Момент істини настав на перетині інтелектуальної й академічної траєкторії двох мислителів: Е. Гуссерль водночас детально опрацює "Буття і час" і готується залишити кафедру на користь М. Гайдеггера.

Треба зауважити, що Е. Гуссерль приймав участь у підготовці й редагуванні першого видання "Буття і часу". Уже тоді він висловлював критичні зауваження до мови Гайдеггерового трактату, але сподівався, що обіцяне продовження дослідження прояснить термінологічні комплікації трактату й виявить очікуваний доробок "учня" до справи "наставника". В Е. Гуссерля визрів мотив ідентифікації принципового розуміння М. Гайдеггером сутності феноменології.

Прагнення М. Гайдеггера віднайти засновки філософування, глибші за принципи як позитивістської, так і феноменологічної науковості, мало б віднайти підтримку з боку неокантіанців, які також відстоювали автономію філософії. Але радикальний онтологізм М. Гайдеггера майже виключав можливість діалогу. Про це, зокрема, свідчить полеміка М. Гайдеггера з Ернстом Кассіером, апогеєм якої постала відома дискусія в Давосі 1929 року. Проте дискурс цієї полеміки є значно ширшим, він охоплює також взаємні рецензії та численні посилання в ключових текстах обох мислителів.

Кореляція Гайдеггерового філософування з неокантіанством Е. Кассієра стає предметом дослідницької уваги не так часто, як його феноменологічні кореляції. Проте через постать Е. Кассієра можна простежити за трансформаціями того єдиного поля філософської проблематики, яке утримувалося в загальноєвропейському інтелектуальному просторі аж до середини 20-х років минулого століття. Існування цього єдиного поля доволі часто нівелюється в сучасній історико-філософській ретроспекції, а це значно спрощує сам предмет історичної реконструкції. Ми констатуємо в минулому відмінності, натуралізовані в нашому сьогоденні. Для такої позиції взагалі незрозуміло, яким чином Е. Гуссерль, Е. Кассієр і Р. Карнап не бачили очевидних антисциєнтистських інтенцій Гайдеггерового мислення.

У 1931 році Е. Кассієр пише рецензію на трактат М. Гайдеггера "Кант і проблема метафізики" [2], у якій узагальнює зміст їхньої полеміки. Критика Е. Кассієра спрямовується на довільність Гайдеггерової герменевтики. На думку Е. Кассієра, М. Гайдеггер несправедливо онтологізує Кантове вчення про схематизм трансцендентальної уваги, ставить його до центру всієї системи І. Канта. Е. Кассієр наполягає, що схематизм трансцендентальної уваги постає центральним елементом тільки аналітики, а не цілої системи І. Канта.

На відміну від Р. Карнапа, який обмежується епістемологічним рівнем критики Гайдеггерового філософування, Е. Кассієр сягає архітектоники онтологічного проекту М. Гайдеггера, коли вказує, що онтологічне прочитання І. Канта знімає притаманний останньому дуалізм істини й моралі. І Е. Гуссерль, і Е. Кассієр звертають увагу на те, що М. Гайдеггер, протиставляючи філософію й науку, виносить етичну проблематику за межі філософування [6].

Оцінки Е. Гуссерля і Е. Кассієра не можна назвати сциєнтистськими в прямому значенні, обидва мислителя розглядають філософію як суверенну науку й не поглиблюють відносини протиставлення до протиріччя, як це робить М. Гайдеггер. Рудольф Карнап став одним із перших, хто віддзеркалив радикальну інтенцію М. Гайдеггера й спрямував на останнього нищівну критику.

На початку 30-х років ХХ ст. Р. Карнап друкує есе "Подолання метафізики засобами логічного аналізу мови" [1], у якому деякі тези інавгураційної промови М. Гайдеггера постають унаочненням порожніх висловлювань метафізики. Одіозне для позитивіста "Das Nichts selbst nichtet" [Ніщо саме ніщує. - А. К.] постає емблемою тієї метафізики, що її прагне позбутися Р. Карнап. Той факт, що М. Гайдеггер недвозначно стверджує протиріччя між філософуванням і калькулятивною наукою, Р. Карнап легко використовує як аргумент проти міфопоетичної "жаргонізації" філософської мови. "Жаргон" постає ще одним елементом диспозитиву критичної рецепції Гайдеггерового філософування, за допомогою якого мовлення М. Гайдеггера, позбавлене спекулятивного імунітету, буде розчинятися в загальній стихії мовлення.

У самого ж Р. Карнапа контекстуальне поглиблення критики висловлювань М. Гайдеггера залишається імпліцитним, закодованим на рівні прагматики його тексту. М. Гайдеггер як опонент включений до прагматичної структури тексту Р. Карнапа.

Висновки,

перспективи подальших досліджень

Критичні зауваження Е. Гуссерля і Е. Кассієра щодо онтологізації як провідного мотиву думки М. Гайдеггера можна вважати засадничою інтенцією подальшої рецепції Гайдеггерової творчості. Адже онтологія часу, ніби давногрецький Хронос, несе загрозу всепоглинаючого релятивізму та опортунізму, оскільки позбавляє етику можливостей, що не співпадали б з іманентною структурою Dasein. Відкритою для такої критики буде й онтологія мови, запропонована М. Гайдеггером як поворот екзистенціальної аналітики Dasein. Е. Кассієр у власній філософії символічних форм ніби передбачив цю можливість лінгвістичної тоталізації сущого й підпорядкував мову родовому поняттю символічної форми, феноменологічний ряд якої включає також міф і науку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Carnap R. The elimination of metaphysics through logical analysis of language / Rudolf Carnap ; [tr. by Arthur Pap] // Logical positivism. - New York : The Free Press, 1966. - 450 p.
2. Cassirer E. Kant und das Problem der Metaphysik: Bemerkungen zu Martin Heideggers Kant-Interpretation / Ernst Cassirer // Kant-Studien. - 1931. - № 3. - S. 1-26.
3. Collins R. The sociology of philosophies: a global theory of intellectual change / Randall Collins. - Cambridge : Harvard University Press, 2002. - 1098 p.
4. Crowell S. G. Husserl, Heidegger, and the space of meaning: paths toward transcendental phenomenology / Steven Galt Crowell. - Evanston : Northwestern University Press, 2001. - 323 p.
5. Elliott B. Phenomenology and imagination in Husserl and Heidegger / Brian Elliott. - London : Routledge, 2005. - 162 p.
6. Friedman M. A parting of ways: Carnap, Cassirer, and Heidegger / Michael Friedman. - Chicago : Open Court, 2000. - 190 p.
7. Hopkins B. C. Intentionality in Husserl and Heidegger: the problem of original method and phenomenon of phenomenology / Burt C. Hopkins. - Dordrecht : Kluwer Academic Publishers, 1993. - 302 p.
8. Husserl E. Psychological and transcendental phenomenology and the confrontation with Heidegger (1927-1931) / Edmund Husserl ; [tr. and ed. by Th. Sheehan and R.E. Palmer]. - Dordrecht : Kluwer Academic Publishers, 1997. - 510 p.
9. Keller P. Husserl and Heidegger on human experience / Pierre Keller. - New York : Cambridge University Press, 1999. - 262 p.

10. Overgaard S. Husserl and Heidegger on being in the world / Søren Overgaard. - Dordrecht : Kluwer Academic Publishers, 2004. - 225 p.

11. Дахній А. Деструкція як метод герменевтичної феноменології Мартина Гайдеггера / А. Дахній // Вісник Львівсько-

го університету. Серія. Філософські науки. - 2012. - Випуск 15. - С. 29-37.

12. Михайлов И. А. Ранний Хайдеггер: Между феноменологией и философией жизни / И. А. Михайлов. - М. : Дом интеллектуальной книги; Прогресс-Традиция, 1999. - 283 с.

Карпенко Андрей,

кандидат философских наук, доцент кафедры философии, социально-политических и правовых наук Донбасского государственного педагогического университета, г. Славянск

ОНТОЛОГИЯ М. ХАЙДЕГГЕРА В ОЦЕНКЕ СОВРЕМЕННИКОВ: Э. ГУССЕРЛЬ И Э. КАССИРЕР

В статье реконструирован общий смысл философской оценки онтологического проекта Мартина Хайдеггера со стороны ключевых мыслителей того времени - Эдмунда Гуссерля и Эрнста Кассирера. Критические замечания Э. Гуссерля и Э. Кассирера сфокусированы против онтологизации как ведущего мотива философствования. Ведь онтология времени несет угрозу всепоглощающего релятивизма и оппортунизма, поскольку сводит пределы этики к витальной структуре Dasein.

Ключевые слова: онтология; рецепция; феноменология; символическая форма; критика.

Karpenko Andrii,

PhD in Philosophy, Associate Professor of the Philosophy, Socio-political and Legal Sciences Department, Donbas State Pedagogical University, Sloviansk

HEIDEGGER'S ONTOLOGY AND HIS CONTEMPORARIES: HUSSERL AND CASSIRER

Research into the history of understanding Heidegger's ideas allows to reveal how different thinkers were likely to grasp the specific subjective positions that defined the meaning of philosophizing as a cultural practice posited by modern era of intellectual history. The figure of Heidegger is crucial because it shed light on the more general context of the evolution of philosophizing within the system of scientific knowledge. A clear contrast between scientific rationalism and philosophical thinking, inherent for Heidegger's philosophy, is now hardly perceived within general coordinates of scientific philosophy of the last century, combining directions of phenomenology, Neo-Kantian tradition and positivism.

Understanding the nature of synthesis of phenomenological method with the principles of the philosophy of life that formed the core of Heidegger's thought was the point of reference of such thinkers like Edmund Husserl and Ernst Cassirer. The problem of how to reconstruct the contours of delineation between the aforementioned philosophical trends remains relevant today and, as the latter define the contours of contemporary philosophy so that the barriers between different traditions of philosophy only intensified.

Heidegger's desire to find premises of philosophizing, deeper than principles for a positivist and phenomenological science, would find support from Neo-Kantian thinkers, who also stood for autonomy of philosophy. But radical ontologism of Heidegger refused any possibility of dialogue. Husserl and Cassirer made critical remarks on ontologization as the leading motive of Heidegger's thought, which gave starting intention to further reception of Heidegger's work. It is ontology of time that has a threat of all consuming relativism and opportunism, since it deprives ethics from opportunities that would not fit the immanent structure of Dasein. Ontology of language fell prey to similar criticism, as Heidegger suggested lingual turn of existential analytics of Dasein. Cassirer in his own philosophy of symbolic forms foresaw the opportunity of linguistic totalization of being and developed his theory of generic symbolic forms.

Keywords: ontology; reception; phenomenology; symbolic form; critique.

REFERENCES

1. Carnap R. (1966), The elimination of metaphysics through logical analysis of language. In: *Logical positivism*, The Free Press, New York, pp. 45-83 (eng).
2. Cassirer E. (1931), Kant und das Problem der Metaphysik: Bemerkungen zu Martin Heideggers Kant-Interpretation, *Kant-Studien*, №3, S. 1-26 (deuth).
3. Collins R. (2002), The sociology of philosophies: a global theory of intellectual change, Cambridge, 1098 p. (eng).
4. Crowell S. G. (2001), Husserl, Heidegger, and the space of meaning: paths toward transcendental phenomenology, *Northwestern University Press*, Evanston, 323 p. (eng).
5. Elliott B. (2005), Phenomenology and imagination in Husserl and Heidegger, Routledge, London, 162 p. (eng).
6. Friedman M. (2000), A parting of ways: Carnap, Cassirer, and Heidegger, *Open Court*, Chicago, 190 p. (eng).
7. Hopkins B. C. (1993), Intentionality in Husserl and Heidegger: the problem of original method and phenomenon of phenomenology, *Kluwer Academic Publishers*, Dordrecht, 302 p. (eng).
8. Husserl E. (1997), Psychological and transcendental phenomenology and the confrontation with Heidegger (1927-1931), *Kluwer Academic Publishers*, Dordrecht, 510 p. (eng).
9. Keller P. (1999), Husserl and Heidegger on human experience, *Cambridge University Press*, New York, 262 p. (eng).
10. Overgaard S. (2004), Husserl and Heidegger on being in the world, *Kluwer Academic Publishers*, Dordrecht, 225 p. (eng).
11. Dakhnii A. Destruction as method of hermeneutical phenomenology of Martin Heidegger, *Herald of Lviv University: Philosophy Series*, pp. 29-37 (ukr).
12. Mikhailov I. (1999), Early Heidegger: between Phenomenology and Philosophy of life, *Progress*, Moscow, 283 p. (rus).

© Карпенко Андрій

Надійшла до редакції 24.12.2015